

تضعیف حساب سرمایه و تقویت نقش نفت در تراز پرداخت بهار ۱۴۰۱

آذر ۱۴۰۱

مریم خزاعی

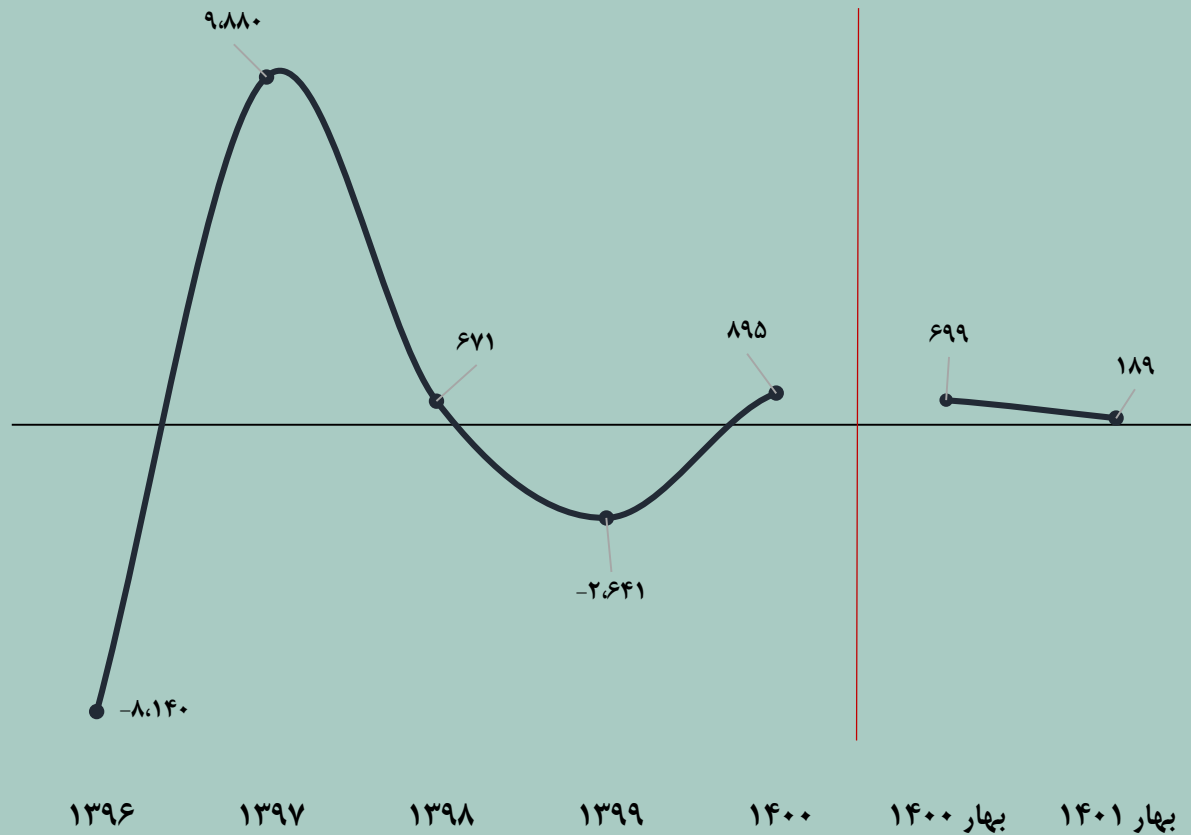
معاونت بررسی‌های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

- طی فصل نخست سال ۱۴۰۱، اقتصاد کشور شاهد تضعیف حدود نیم میلیارددلاری موازنه کل تراز پرداختها ناشی از افت حدود ۶.۹ میلیارددلاری حساب سرمایه در مقایسه با بهار سال ۱۴۰۰ به عنوان عامل مسلط این اتفاق بود. در این فصل حساب جاری به دلیل افزایش توام صادرات کالای نفتی و غیرنفتی با بهبود ۱۲۲ درصدی همراه شد. حساب خدمات نیز مشابه حساب سرمایه در فصل مورد بررسی تضعیف شد و به حدود منفی ۱.۴ میلیارددلار رسید.
- به علت سرعت بالاتر افزایش صادرات نفتی، در فصل نخست ۱۴۰۱ سهم صادرات نفتی از کل صادرات کالایی افزایش یافت و به بیش از ۵۶ درصد رسید (بالاترین رقم طی سه سال گذشته) و در مقابل سهم صادرات غیرنفتی از کل صادرات کالایی به ۴۴ درصد تنزل یافت.
- در بخش حساب کالایی، تراز کالای نفتی کشور طی بهار ۱۴۰۱ نسبت به مدت مشابه سال قبل، حدود ۱.۶ برابر بهبود یافت و در مقابل کسری تراز کالای غیرنفتی با ۱۷ درصد افزایش به منفی ۵.۲ میلیارددلار نزدیک شد.

موازنه کل پرداختها

موازنه کل پرداختها - میلیون دلار

بر اساس تعاریف صندوق بین‌المللی پول، تراز پرداختها یک خلاصه گزارش آماری است که مبادلات خارجی یک کشور را در یک دوره زمانی، مشخص می‌کند و شامل حساب کالا و خدمات، حساب درآمد، حساب سرمایه و حساب مالی یا نقل و انتقالات جاری می‌شود. در گزارش تراز پرداختهای بانک مرکزی، تراز پرداختها برآیند حساب جاری، حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم افتادگی است.

موازنه تراز پرداختهای کشور طی بهار سال ۱۴۰۱ معادل ۱۸۹ میلیون دلار برآورد شده که در مقایسه با فصل نخست سال قبل، با تضعیف حدود ۵۱۱ میلیون دلاری همراه است. عامل مسلط اثرگذار بر افت مزبور افزایش ۳ برابری کسری خالص حساب سرمایه است.

خلاصه وضعیت تراز پرداختها

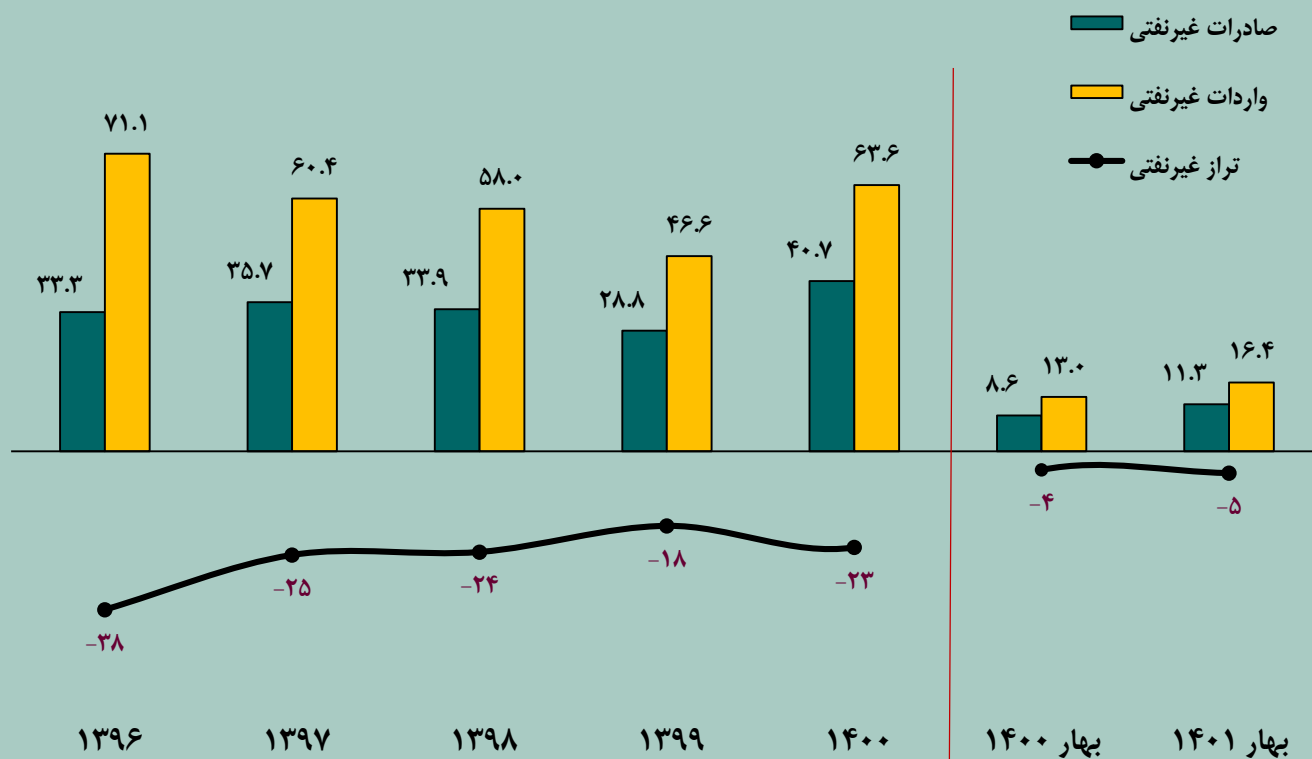
اجزای تشکیل دهنده تراز پرداختها-میلیون دلار

درصد تغییرات	بهار ۱۴۰۱	بهار ۱۴۰۰	شرح
۱۲۲	۷۸۴۵	۳۵۳۴	حساب جاری
۱۱۵	۹۱۵۷	۴۲۶۰	حساب کالا
۴۸	۲۵۶۰۴	۱۷۲۸۵	صادرات کالا (فوب)
۶۵	۱۴۳۵۲	۸۷۰۲	صادرات کالای نفتی
۳۱	۱۱۲۵۳	۸۵۸۲	صادرات کالای غیرنفتی
۲۶	۱۶۴۴۷	۱۳۰۲۵	واردات کالا (فوب)
-	۰.۱	۰.۰	گاز و فرآورده‌های نفتی
۲۶	۱۶۴۴۷	۱۳۰۲۵	سایر کالاها
-۶۵	-۱۳۷۲	-۸۳۲	حساب خدمات
۱۳	-۴۳	-۴۹	حساب درآمد
-۳۳	۱۰۴	۱۵۵	حساب انتقالات جاری
-۲۱۶	-۱۰۰۳۲	-۳۱۷۴	خالص حساب سرمایه
۵۹۹	۲۳۷۵	۳۴۰	اشتباهات و از قلم افتادگی
-۷۳	۱۸۹	۶۹۹	موازنه کل

دو جزء اصلی تراز پرداختها؛ حساب جاری و حساب سرمایه است. حساب کالایی در بهار سال ۱۴۰۰ حدود ۳.۵ میلیارد دلار بود که در بهار سال ۱۴۰۱ با افزایش ۲.۲ برابری به حدود ۷.۸ میلیارد دلار رسید. رشد نزدیک به ۶۵ درصدی صادرات کالای نفتی و افزایش حدود ۳۱ درصدی صادرات کالای غیرنفتی در بهار ۱۴۰۱ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، از عوامل اصلی بهبود قابل توجه حساب کالایی کشور در این مدت هستند. طی مدت مورد بررسی، حساب جاری اثر افزایش و در مقابل حساب خدمات و خالص حساب سرمایه، اثر کاهنده و تضعیف کننده بر موازنه کل پرداختهای کشور داشته‌اند.

تراز کالای غیرنفتی

تراز کالایی غیرنفتی - میلیارد دلار

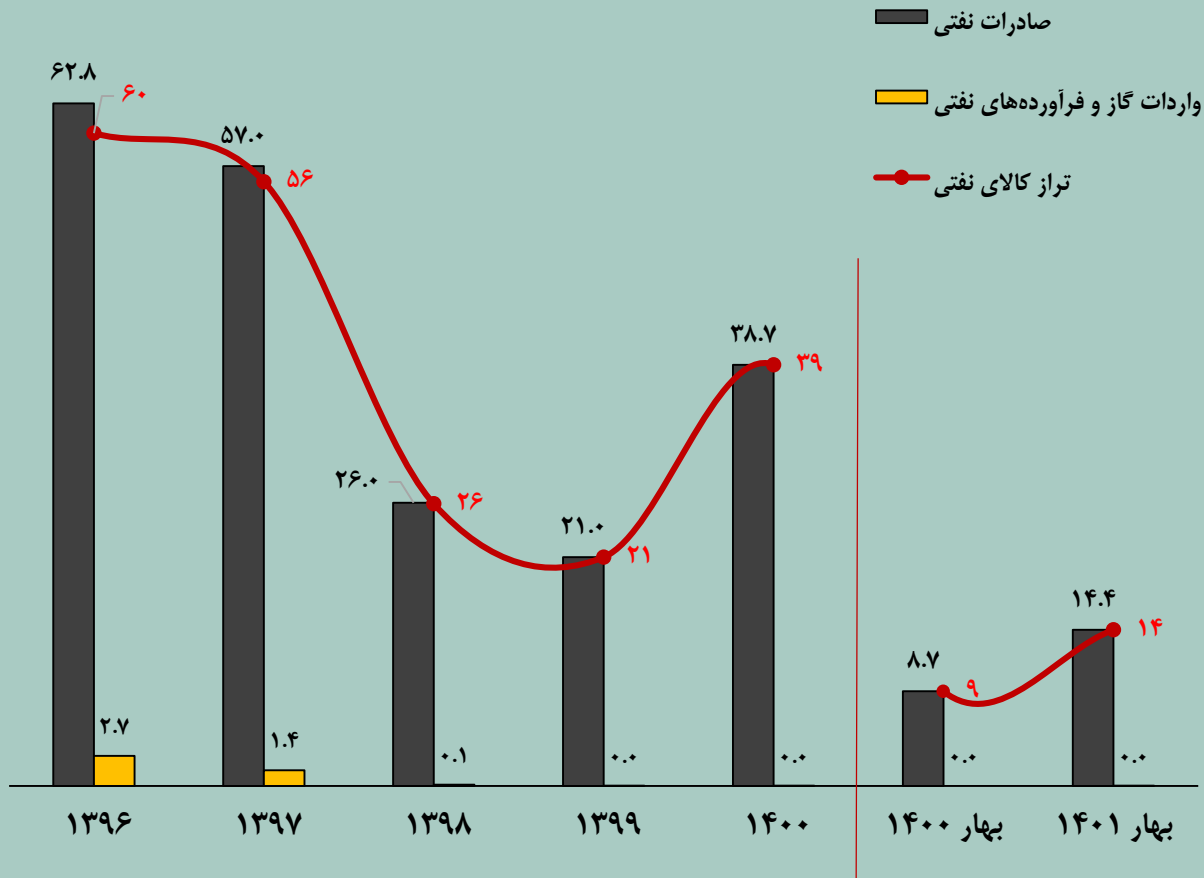
تراز کالای غیرنفتی کشور در پایان فصل نخست ۱۴۰۱ همراه با کسری و برابر با حدود منفی ۵.۲ میلیارد دلار بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، حدود ۱۷ درصد تضعیف شده است.

در مدت مورد بررسی، واردات کالای غیرنفتی حدود ۲۶ درصد و صادرات کالای غیرنفتی هم حدود ۳۱ درصد افزایش داشته که به دلیل بالاتر بودن رقم واردات، اثر کاهندگی رشد واردات بیشتر بوده و با مشارکت منفی ۷۷ واحد درصدی در برابر مشارکت حدود ۶۰ واحد درصدی افزایش صادرات غیرنفتی، در نهایت موجب تضعیف حدود ۱۷ درصدی تراز غیرنفتی شده است.

همان طور که در نمودار مقابل مشاهده می شود تراز کالای غیرنفتی ایران همواره با کسری قابل توجهی همراه است و در مقطعی که تراز مزبور با بهبود مواجه شده، بیشتر به دلیل افت واردات بوده و نه افزایش صادرات.

تراز کالای نفتی

تراز کالایی نفتی - میلیارد دلار

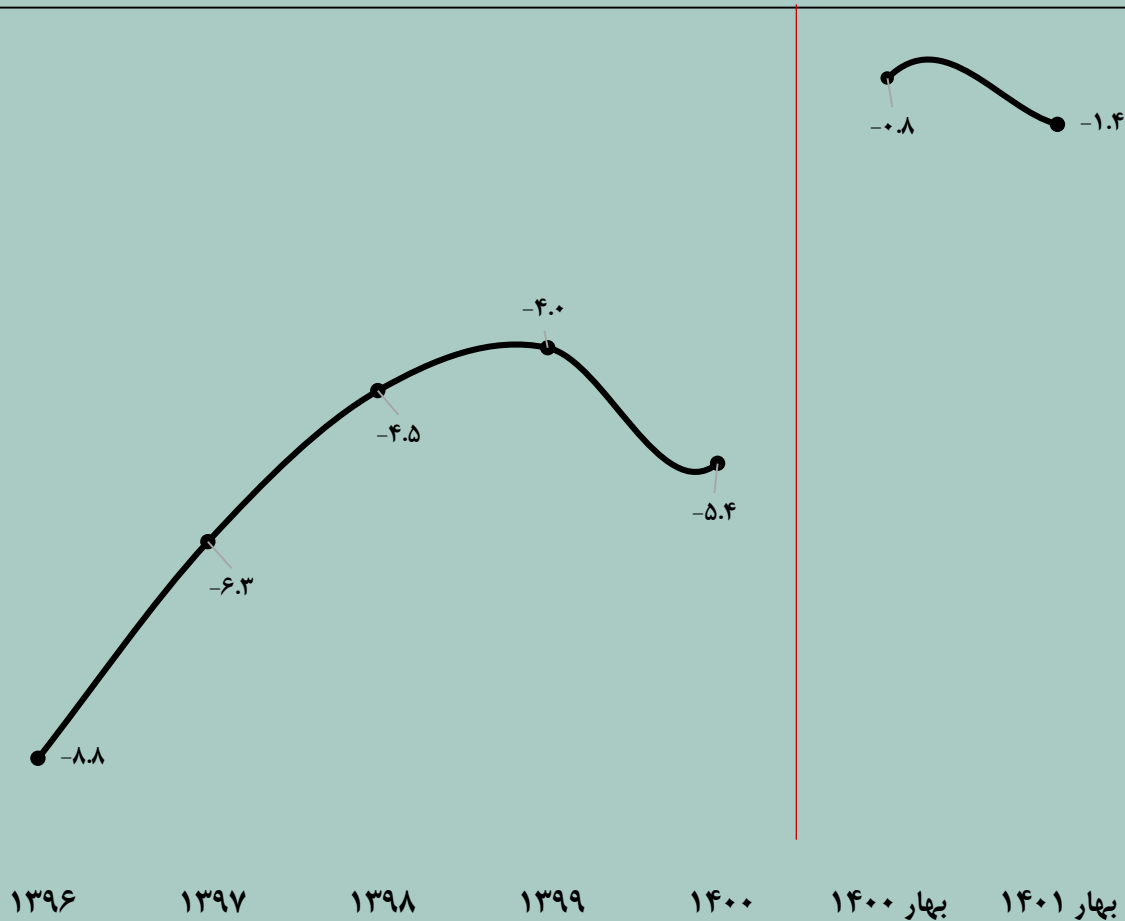

- تراز نفتی ایران به دلیل واردات ناچیز کالای نفتی و در مقابل صادرات بالای نفتی، همواره مثبت است. صادرات نفتی ایران در فصل اول سال ۱۴۰۱ با افزایش قابل توجه ۶۱ درصدی همراه شد و از ۸.۷ میلیارد دلار در بهار ۱۴۰۰ به ۱۴.۴ میلیارد دلار در فصل نخست ۱۴۰۱ رسید. افزایش مزبور موجب افزایش حدود ۱.۶ برابری تراز نفتی کشور در این مدت شد.

- میانگین سهم صادرات نفتی از کل صادرات کالایی کشور طی دو سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ حدود ۶۵ درصد بود که به دلیل تحریم و تحولات در بازار جهانی نفت، در سال ۱۳۹۸ به ۴۳ درصد و در سال ۱۳۹۹ هم به ۴۲ درصد، کاهش یافت. سهم مزبور در سال ۱۴۰۰ همراه با افزایش بهای نفت خام در بازارهای جهانی و رشد صادرات نفتی ایران، به ۴۹ درصد افزایش یافت و در مقابل در همین سال سهم صادرات غیرنفتی از کل صادرات کالایی کشور از ۵۸ درصد به ۵۱ درصد کاهش یافت. با افزایش بیشتر صادرات نفتی در مقایسه با صادرات غیرنفتی در فصل ابتدایی سال ۱۴۰۱، مجدداً سهم صادرات نفتی از کل صادرات کالایی افزایش یافت و به ۵۶ درصد رسید (بالاترین رقم طی سه سال گذشته) و در مقابل از سهم صادرات غیرنفتی در صادرات کالایی کشور کاسته شد و این متغیر به ۴۴ درصد نزدیک شد.

- در آمارهای بانک مرکزی منظور از صادرات نفتی، مجموع ارزش نفت خام، فرآورده نفتی، گاز طبیعی، میعانات و مایعات گازی (تعرفه‌های ۲۷۰۹، ۲۷۱۰ و ۲۷۱۱) صادر شده توسط شرکت‌های ملی نفت ایران، ملی گاز ایران، ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران، شرکت‌های پتروشیمی و سایرین (گمرکی و غیر گمرکی) است.

حساب خدمات، میلیارد دلار

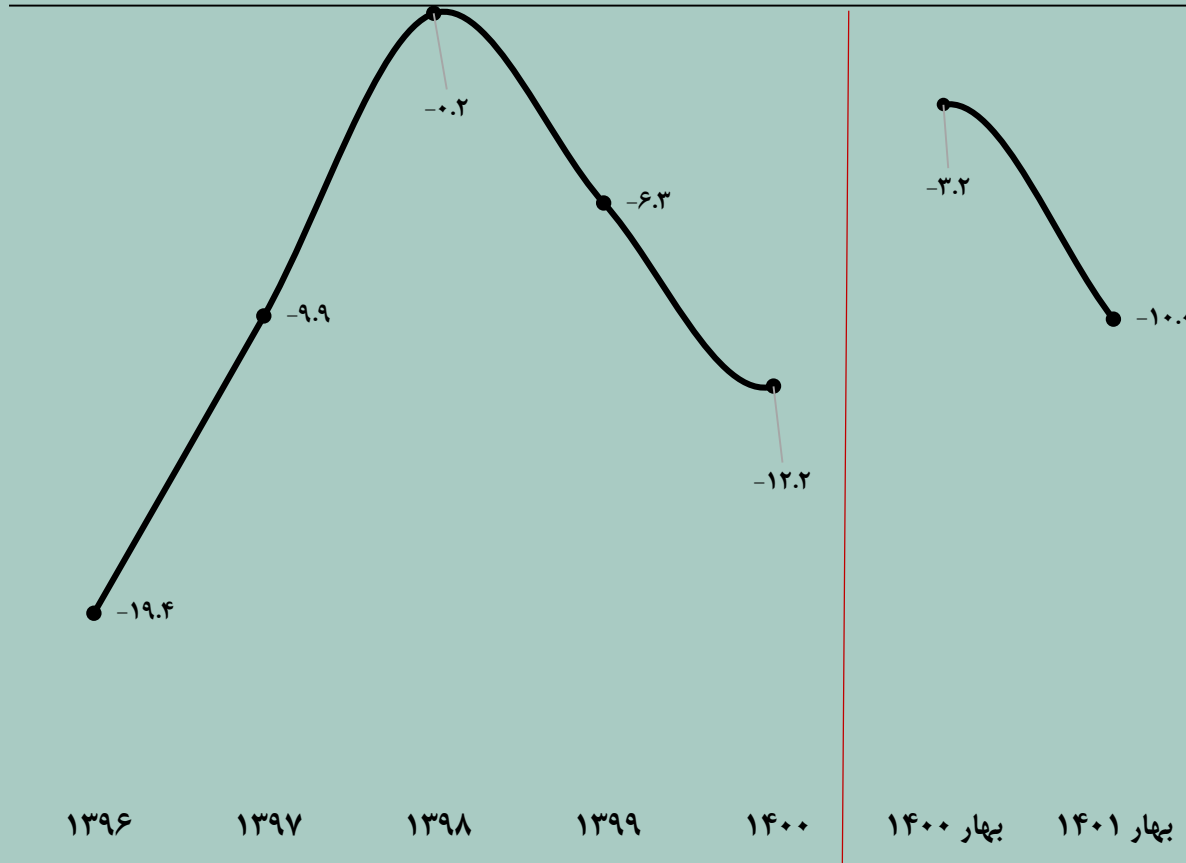

- حساب خدمات حاصل تفاوت واردات از صادرات خدمات است که طی ده سال اخیر به دلیل بالاتر بودن واردات از صادرات، حساب خدمات کشور، همواره منفی و با کسری مواجه بوده است.

- کسری حساب خدمات در بهار سال ۱۴۰۱، مجدداً تضعیف شد و به حدود منفی ۱.۴ میلیارد دلار رسیده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، افت حدود ۶۵ درصدی داشته است. رشد بالاتر واردات خدمات در مقابل رشد کمتر صادرات، عامل تضعیف مجدد تراز خدمات است.

حساب سرمایه

حساب سرمایه، میلیارد دلار

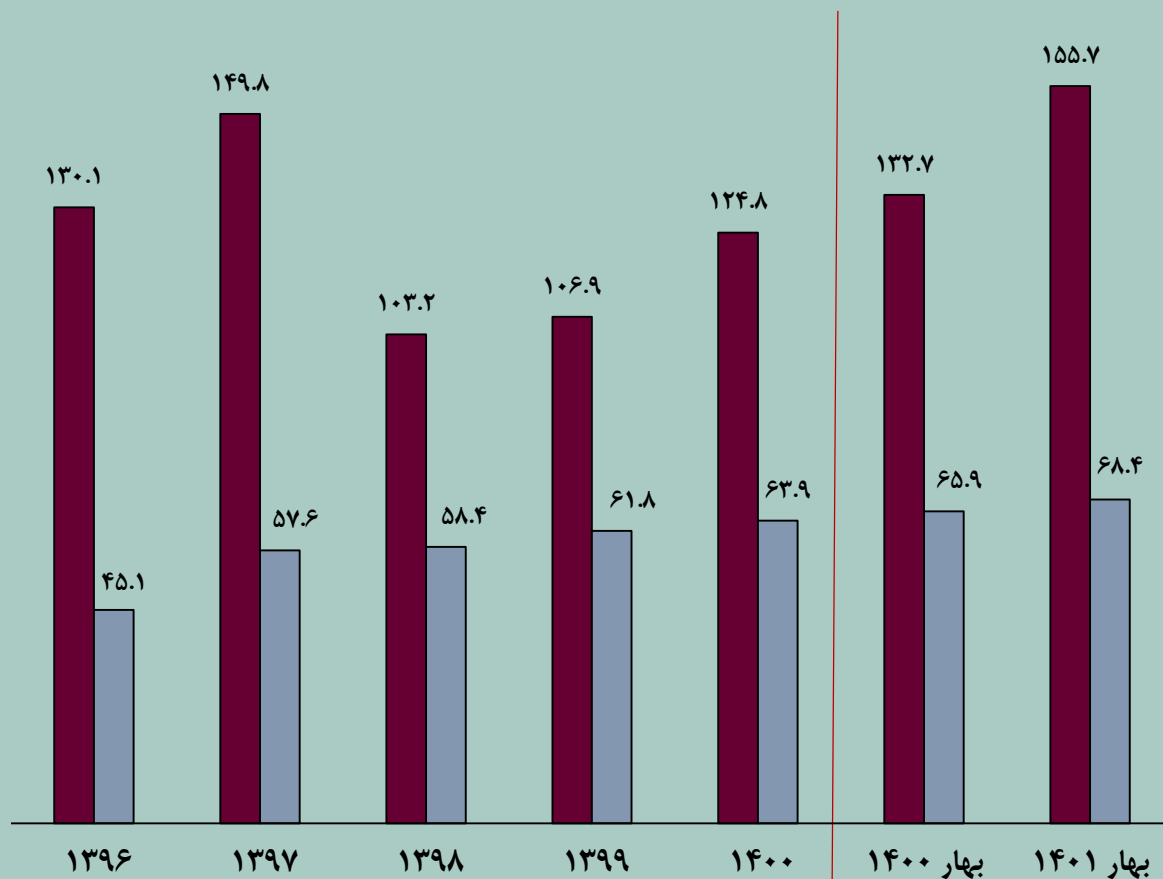
- در گزارشات بانک مرکزی، معمولاً دو حساب سرمایه و مالی توأمأ ارائه می‌شوند که حساب سرمایه تراز پرداخت‌ها عمدتاً شامل انتقالات سرمایه‌ای (بخشش بدهی‌ها یا انتقالات مهاجران) و حساب مالی شامل مبادلات انجام شده در سرفصل‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذاری در سبد مالی، سایر سرمایه‌گذاری‌ها و تغییرات دارایی‌های ذخیره است.

- طبق آمارهای بانک مرکزی، خالص حساب سرمایه در فصل اول سال ۱۴۰۱، مجدداً تضعیف شد و از حدود منفی ۳.۲ میلیارد دلار در بهار سال قبل به حدود منفی ۱۰ میلیارد دلار رسید (نمودار ۵). با توجه به عدم مشخص بودن اجزای حساب سرمایه کشور، بخشی از تضعیف این حساب را می‌توان به خروج سرمایه از کشور و عدم جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نسبت داد. ضمناً همان‌طور که قبلاً اشاره شد، حساب سرمایه به عنوان عامل مسلط، نقش کاهنده و مشارکت منفی در موازنه کل تراز پرداخت‌های کشور در فصل نخست ۱۴۰۱ داشته است.

نسبت پوشش

پوشش واردات توسط صادرات، درصد

پوشش واردات توسط صادرات کالای غیرنفتی □ پوشش واردات توسط کل صادرات کالایی ■

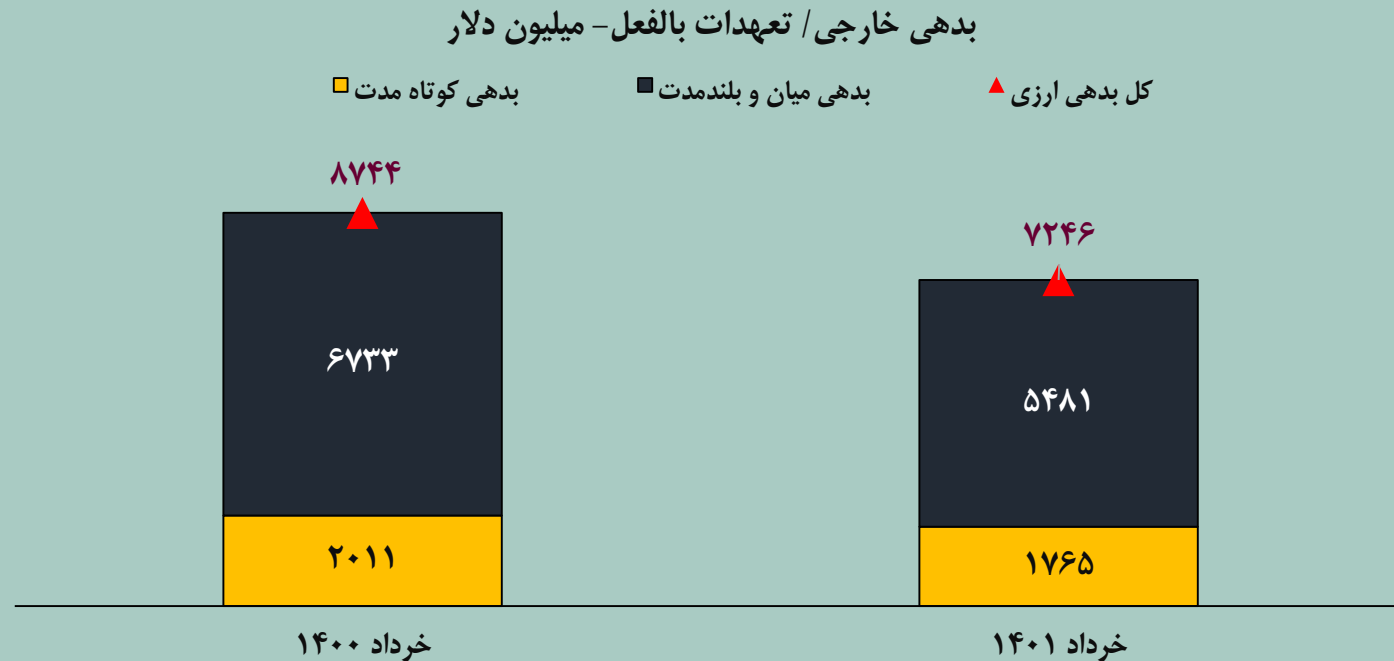
یکی از شاخص‌های ارزیابی وضعیت تجارت یک کشور، نسبت پوشش واردات توسط صادرات است. این نسبت نشان می‌دهد که تا چه میزان درآمدهای صادراتی برای تامین نیازهای ارزی واردات کفایت می‌کند. چنانچه نسبت مزبور برای کل صادرات کالایی محاسبه شود، برای مقطع بهار سال ۱۴۰۱ مشخص می‌شود که مجموع صادرات کالایی (نفتی و غیرنفتی) با مازاد حدود ۵۶ درصدی، کل نیاز ارزی واردات کالایی کشور را در این بازه زمانی تامین کرده است.

این در حالی است که اگر صرفاً درآمدهای صادرات کالایی غیرنفتی را در نظر بگیریم، نسبت مزبور حدود ۶۸ درصد می‌شود که اگرچه نشان‌دهنده عدم کفایت درآمدهای غیرنفتی کشور برای تامین نیاز ارزی واردات کالایی و لزوم استفاده از منابع نفتی است، ولی اتفاق خوشایندی برای اقتصاد کشور محسوب می‌شود زیرا بالاترین رقم طی سال‌های ۱۳۹۶ الی بهار ۱۴۰۱ بوده و به نوعی حاکی از افزایش توان درآمدهای صادرات غیرنفتی برای پوشش نیاز واردات کالایی کشور است.

هر دو نسبت پوشش واردات توسط کل صادرات کالایی و پوشش واردات توسط صادرات کالای غیرنفتی در سال ۱۴۰۱ در مقایسه با مدت سال ۱۴۰۰ بهبود یافته که ناشی از بهبود قابل توجه عملکرد صادرات نفتی و همچنین رشد صادرات غیرنفتی کشور در این مدت است.

بدهی ارزی

- در پایان خرداد ۱۴۰۱، کل بدهی ارزی ایران حدود ۷.۲ میلیارد دلار بوده که ۲۴ درصد از آن مربوط به بدهی کوتاه مدت و مابقی ۷۶ درصد نیز مربوط به بدهی میان مدت و بلندمدت است.
- در مقایسه با خرداد سال ۱۴۰۰، کل بدهی ارزی ایران حدود ۱.۵ میلیارد دلار کاهش یافته که دلیل آن کاهش توام بدهی های کوتاه و بلندمدت است.

- مقایسه آمار گمرک با آمار مندرج در گزارش تراز پرداخت‌های بانک مرکزی نشان می‌دهد که؛
 - طبق آمار مقدماتی گمرک، صادرات بدون نفت خام ایران طی سه ماهه نخست ۱۴۰۱ حدود ۱۳ میلیارد دلار بوده در حالی که بر اساس آمار تراز پرداخت‌ها، صادرات غیرنفتی ایران حدود ۱۱.۳ میلیارد دلار است. علت تفاوت حدود ۲ میلیارد دلاری مزبور به دلیل احتساب برخی اقلام و فراورده‌های نفتی در آمار گمرک و همچنین احتساب صادرات بر مبنای مبالغ فوب در آمار بانک مرکزی است.
 - واردات کالایی توسط گمرک طی فصل اول ۱۴۰۱ حدود ۱۲.۱ میلیارد دلار اعلام شده در حالی که آمار استفاده شده در تراز پرداخت‌ها رقمی برابر با ۱۶.۴ میلیارد دلار را نشان می‌دهد. ممکن است تفاوت ارقام مزبور به دلیل عدم درج و یا احتساب برخی اقلام وارداتی در آمار گمرک ایران و همچنین فوب بودن قیمت‌ها در آمار بانک مرکزی باشد که تفاوت حدود ۴.۳ میلیارد دلاری را موجب شده است.
- طبق آمار بانک مرکزی، میانگین نرخ ارز آزاد در خرداد ۱۴۰۱ حدود ۲۸.۸ هزار تومان برای هر دلار آمریکا بوده که نسبت به رقم مشابه در خرداد ۱۴۰۰ حدود ۲۲.۸ درصد افزایش داشته است. طبق آمار گمرک نیز صادرات کالای بدون نفت خام طی فصل نخست ۱۴۰۱ با وجود افزایش ۲۱.۳ درصدی ارزش، با ۸.۵ درصد افت مقداری مواجه شده و به عبارتی رشد ارزشی صادرات طی مدت مزبور صرفاً ناشی از افزایش حدود ۳۳ درصدی میانگین بهای قیمت صادراتی بوده است. بررسی توأم رشد واقعی صادرات (مقداری) با افزایش نرخ ارز در همین مدت، حاکی از عدم امکان استفاده صادرکننده از فرصت افزایش نرخ ارز در راستای افزایش تولید برای صادرات است که علت آن را می‌توان به دلایلی از جمله محدودیت‌های اعمالی در قالب الزام به فروش ارز در سامانه نیما با نرخ کمیتر نسبت داد.